УДК 070(477.41):364-58(477.41)](045)
DOI: https://doi.org/10.31652/2411-2143-2024-48-36-48

The Ioanykiivskyi almshouse in Bohuslav (based on sources by the «Kyiv diocesan news»)

Vitalii S. Tatsiienko
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)
e-mail: tatsiyenko1990@ukr.net
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3372-9765
ResearcherID: D-7640-2019

Natalia N. Tatsiienko
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)
e-mail: tatsiyenko_natalia@ukr.net
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7872-9008
ResearcherID: D-7639-2019

Abstract.

*The **objective of the article** is to investigate the history of the establishment and activities of the Ioanykiivskyi Almshouse based on materials from the journal «Kyiv Diocesan News». The **methodological framework of the study** is based on general scientific principles of scientific validity, objectivity, systematicity, structuralism, historicism, and methods of analysis, synthesis, generalization, and application aimed at comprehensive coverage of facts and phenomena, the use of reliable, verified information, and presenting the material in a clear sequence. The **scientific novelty** of the article lies in the study and systematization of reports from the Ioanykiivskyi Almshouse, which were submitted for consideration at diocesan congresses and published in the journal «Kyiv Diocesan News», helping to form an understanding of the establishment and functioning of the shelter as an important component of the social protection system for lonely, disadvantaged representatives of the clergy and the charitable activities of the Orthodox Church as a whole. **Conclusions**. Within the social welfare system of the Orthodox Church, particular support was needed for lonely and disadvantaged members of the clergy, especially widows and orphans. Thanks to a donation of 50,000 rubles from Metropolitan Ioanykii, who transferred it to the Kyiv Diocesan Guardianship, the idea of establishing an almshouse named after the benefactor became feasible. The shelter was located in the premises of a former theological school in the town of Bohuslav, Kaniv County. Admission to the shelter was upon request to the diocesan guardianship with mandatory certification by the local charitable council. When vacancies were available, individuals from the clergy were admitted to the almshouse for a fee, which was used for the needs of the shelter. Several dozen individuals, mostly women, were constantly residing in the institution. The funding for the shelter was provided from the interest on the Ioanykiivskyi capital. The rules for staying in the almshouse and the work schedule were regulated by the provisions. Over time, the living conditions in the shelter improved, funds were allocated for repairs, and medical assistance. The question of opening a school for children was constantly raised, as envisaged by the provisions, but due to a lack of funds, this was never realized.*

***Keywords**: clergy, diocesan congress, Ioanykiivskyi Almshouse, «Kyiv Diocesan News», shelter.*

Іоаникіївська богадільня в Богуславі (за матеріалами «Київських єпархіальних відомостей»)

Віталій Тацієнко
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
кандидат історичних наук, доцент (Україна)
e-mail: tatsiyenko1990@ukr.net
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3372-9765
ResearcherID: D-7640-2019

Наталія Тацієнко
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
кандидат історичних наук, доцент (Україна)
e-mail: tatsiyenko_natalia@ukr.net
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7872-9008
ResearcherID: D-7639-2019

Анотація.

Метою статті *є дослідження історії створення та діяльності Іоаникіївської богадільні за матеріалами часопису «Київські єпархіальні відомості».* ***Методологічна основа дослідження*** *базується на загальнонаукових принципах науковості, об'єктивності, системності, структурності, історизму та методах аналізу, синтезу, узагальнення, застосування яких спрямоване на усестороннє висвітлення фактів та явищ, використання достовірної, перевіреної інформації та виклад матеріалу в чіткій послідовності.* ***Наукова новизна*** *статті полягає у вивченні та систематизації звітів Іоаникіївської богадільні, які подавалися на розгляд єпархіальних з'їздів і публікувалися в часописі «Київські єпархіальні відомості», що допомагає сформувати уявлення про створення та функціонування притулку як важливого складника системи соціального захисту самотніх, незабезпечених представників духовенства та й доброчинницьку діяльність Православної церкви загалом.* ***Висновки.*** *В системі соціального захисту Православної церкви особливої підтримки потребували одинокі, незабезпечені представники духовенства, насамперед вдови та сироти. Завдяки пожертві митрополита Іоаникія (Руднєва), який передав Київському єпархіальному опікунству 50 тис. руб. стала можливою реалізація ідеї про облаштування богадільні, названої на честь благодійника. Притулок знаходився у приміщеннях колишнього духовного училища в м. Богуслав Канівського повіту. Прийом до притулку відбувався за проханням осіб до єпархіального опікунства з обов'язковим засвідченням місцевою благочинницькою радою. За наявності вільних місць, до богадільні приймалися особи із духовенства на платне утримання, яке використовувалося на потреби притулку. В установі постійно перебували кілька десятків осіб, переважно жінок. Фінансування притулку здійснювалося за рахунок відсотків з Іоаникіївського капіталу. Правила перебування в богадільні та розпорядок роботи регулювалися положенням. З часом умови перебування в притулку покращувалися, виділялися кошти на ремонтні роботи, медичну допомогу. Планувалося відкриття училища для дітей, яке передбачалося положенням про богадільню, однак через брак коштів це так і не було реалізовано.*

Ключові слова: *духовенство, єпархіальний з'їзд, Іоаникіївська богадільня, «Київські єпархіальні відомості», притулок.*

Постановка проблеми. Злет доброчинності в умовах воєнного сьогодення викликає потребу наукового осмислення цього історичного явища. У зв'язку з цим, актуальності набуває вивчення досвіду благодійницької діяльності окремих інституцій в різних суспільно-політичних, економічних та соціокультурних умовах, що допомагає з'ясувати їх рівень впливу на населення, встановити весь комплекс відносин, пов'язаних з доброчинністю, й показати широкий спектр напрямів її можливого застосування. Історія добродійності тісно пов'язана з історією церкви. Та попри значну увагу науковців до історії церковно-релігійного життя та громадського благодійництва власне харитативна діяльність кліру Київської губернії, зокрема допомога знедоленим та незабезпеченим представникам духовенства, не стала предметом детального вивчення. Актуальність обраної проблеми визначається й регіональною специфікою та ступенем її наукової розробки.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Серед сучасних вітчизняних дослідників зростає інтерес до висвітлення історії церковного благодійництва та доброчинності. Становлення соціальної опіки в губерніях Правобережної України у 1860-х – 1914 рр. розглядається в монографії Ю. Сербалюка (Сербалюк, 2015). Дисертаційне дослідження О. Грималюк (Грималюк, 2018) присвячене благодійницькій діяльності Православної церкви у межах Волинської, О. Кравченко (Кравченко, 2003) – Харківської, а Г. Полієнко (Полієнко, 2011) – Чернігівської єпархій. Науковці торкалися й питань виникнення та функціонування органів станової опіки, зокрема єпархіальних богаділень. Проте, в межах Київської єпархії ця проблема не була темою наукових зацікавлень.

Джерельну базу дослідження складають матеріали офіційного єпархіального часопису «Київські єпархіальні відомості», що виходили протягом 1861–1918 рр. На його сторінках було опубліковано положення про Іоаникіївську богадільню та звіти про діяльність притулку, які щорічно розглядалися єпархіальними з'їздами.

Метою статті є дослідження історії створення та діяльності Іоаникіївської богадільні за матеріалами часопису «Київські єпархіальні відомості».

Виклад основного матеріалу. Про потребу у створенні богадільні для безпритульних вдів, сиріт клірикiв, заштатних священно- і церковнослужителів Київської єпархії йшлося у зверненні митрополита Арсенія (Москвіна) від 22 вересня 1863 р. до консисторії. Архієрей рекомендував організувати збір пожертв серед духовенства єпархії та благодійників для формування відповідного капіталу. Перший внесок в розмірі 2 тис. руб. надійшов від митрополита. За його рекомендацією, зібрані кошти мали зберігатися у банку для збільшення відсотками (Распоряжения епархиального начальства, 1863, с. 187; Известия и заметки, 1863, с. 687). Проте, ідея створення притулку тоді так і не реалізувалася.

12 квітня 1899 р. відбулася нарада представників єпархіального духовенства щодо відзначення 7 листопада п'ятдесятилітнього служіння митрополита Київського Іоаникія (Руднєва). Обговорюючи питання належного відзначення ювілею, клірики одноголосно підтримали ідею створення притулку для вдів, сиріт духовенства єпархії та училища при ньому з присвоєнням богадільні імені митрополита (Положение о приюте…, 1905, с. 525).

На нараді було прийнято рішення зібрати кошти шляхом добровільних пожертвувань від духовенства єпархії. Митрополит Іоаникій 9 серпня 1899 р. передав 50 тис. руб. Київському єпархіальному опікунству на облаштування богадільні. Найбільш значні пожертви надійшли: від українського підприємця та благодійника, таємного радника М. Терещенка – 10 тис. руб.; настоятеля Києво-Видубицького монастиря архімандрита Євлогія з братією – 6315 руб. для формування із них відсотків на виплати чотирьох стипендій в училищі; Києво-Миколаївського монастиря – понад 2 тис. руб.; Києво-Михайлівським монастирем внесено в різний час 1 тис. руб. Вірянин київської Олександро-Невської церкви, який побажав залишитися невідомим, передав 1 тис. руб. та пообіцяв і в наступні роки, за можливості, здійснювати пожертви по 500 руб. щорічно, за умови, що капітал залишався б недоторканним, а витрачалися лише відсотки з цієї суми. На 1905 р. сума цих пожертвувань разом з відсотками складала 4591 руб. 80 коп. (Положение о приюте…, 1905, с. 526-527). За клопотанням єпархіальної адміністрації Св. Синод присвоїв капіталу назву «Іоаникіївський фонд». На сторінках «Київських єпархіальних відомостей» за 1908 р. повідомлялося про пожертву сім'ї одного з священиків єпархії в сумі 500 руб. вічним вкладом для отримання прибутку з відсотків. Відсоткова ставка складала 4,5%, а щорічний прибуток – 22 руб. 50 коп. Висловлюючи вдячність священику та його дружині на сторінках єпархіального часопису, церковна адміністрація відзначала, що це зверне увагу на потреби богадільні інших представників забезпеченого духовенства (Новая жертва в пользу епархиального Иоанникиевского приюта-богадельни в м. Богуславе, 1908, с. 386).

На шпальтах «Київських єпархіальних відомостей» пропонувалося розмістити притулок у приміщеннях колишнього духовного училища в м. Богуслав Канівського повіту, яке було приєднане до Києво-Подільського духовного училища (К вопросу об устройстве в Киевской епархии приюта для вдов и сирот местного духовенства, 1903, с. 823). Площа садиби складала близько 3 дес., де розміщувалися великий двоповерховий кам'яний будинок на 20 кімнат, одноповерховий дерев'яний (8 кімнат) на кам'яному фундаменті зі службами, з яких баня та три кам'яні погреби. Решта приміщень були дерев'яними (Положение о приюте…, 1905, с. 528; К вопросу об устройстве в Киевской епархии приюта для вдов и сирот местного духовенства, 1903, с. 856).

XIX Київський єпархіальний з'їзд депутатів духовенства, який відбувся у жовтні 1903 р. постановив відкрити притулок для літніх, хворих священно- і церковнослужителів, вдів і сиріт з початковою школою в приміщеннях колишнього духовного навчального закладу м. Богуслав. З'їзд створив комісію під головуванням кафедрального протоієрея П. Преображенського у складі члена єпархіального опікунства, священика В. Соколова, інспектора Другого Київського жіночого училища духовного відомства, священика В. Богородицького, єпархіального архітектора Єрмакова і двох священиків м. Богуслава О. Росинського та П. Ципріановича. Комісії було доручено розробити проєкт положення про притулок, для розгляду на наступному єпархіальному з'їзді. А єпархіальний архітектор мав укласти план і кошторис на облаштування приміщень (Журналы заседаний XIX Киевского епархиального съезда депутатов духовенства 1903 года 13-19 октября, 1904, с. 56-57).

Наступного 1904 р. комісія представила XX єпархіальному з'їзду проєкт положення. З'їзд схвалив проєкт загалом, рекомендувавши внести деякі зміни та доручив комісії облаштувати приміщення для богадільні за рахунок відсотків з Іоаникіївського фонду, сума якого складала 122 887 руб. (Журналы заседаний XX Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 1 по 9 ноября 1904 г., 1905, с. 75-76).

Перед початком робіт, потрібно було узгодити відкриття установи з удільним відомством, оскільки йому належала земля, де знаходилися будівлі колишнього училища. У серпні 1905 р. міністерство імператорського двору і уділів дозволило духовному відомству облаштувати

притулок на попередніх умовах – безкоштовно і безстроково (Положение о приюте…, 1905, с. 529; К вопросу об устройстве в Киевской епархии приюта для вдов и сирот местного духовенства, 1903, с. 817).

У жовтні 1905 р. XXI єпархіальний з'їзд заслухав доповідь комісії щодо облаштування приміщень для притулку, висловивши вдячність за успішне виконання цієї справи. Розглянувши проєкт положення, з'їзд прийняв рішення подати його на затвердження митрополиту (Журналы заседаний XXI Киевского епархиального съезда депутатов духовенства 1905 года с 10 по 18 октября, 1905, с. 512-513).

Притулок був відкритий 4 листопада 1905 р. на іменини покійного митрополита – в день пам'яті преподобного Іоаникія Великого. Установа перебувала у віданні єпархіального опікунства. Указом Св. Синоду від 7 грудня 1905 р. єпархіальній богадільні присвоювалося ім'я Іоаникіївської (От Киевского епархиального попечительства, 1906, с. 38).

Головним джерелом утримання богадільні були відсотки з капіталу. На 1905 р. сума Іоаникіївського фонду, разом з відсотками, складала 130 949 руб. 36 коп. (Положение о приюте…, 1905, с. 527). З метою її збільшення, щорічно передбачалося додавати до капіталу невикористані на потреби установи кошти. Також у церкві притулку був окремий кухоль для збору пожертвувань на користь утриманців під час богослужінь.

Затверджений у 1905 р. кошторис передбачав витрати у сумі 6120 руб. на рік. З них харчування – 3 тис. руб., платня смотрителю – 600 руб., одяг, взуття, постільна білизна – 500 руб., опалення – 500 руб., страхування та ремонт приміщень, меблів – 400 руб., найм двох кухарок, двох покоївок та двірника – 360 руб., освітлення – 100 руб., платня лікарю – 60 руб., ліки – 20 руб. та інші витрати (Положение о приюте…, 1905, с. 537-538).

Особи, які бажали поселитися в притулку мали подати прохання до єпархіального опікунства з обов'язковим засвідченням місцевою благочинницькою радою. Відповідно до положення, до закладу приймалися «лише особи бездоганної поведінки». Вдови, особливо ті, які «не здатні до праці» через літній вік, стан здоров'я, каліцтво, слабоумство, а також діти, які втратили обох батьків, мали перевагу на перебування у притулку. Проте божевільні, особи з інфекційними хворобами, епілепсією до богадільні не мали прийматися (Положение о приюте…, 1905, с. 531-532). Проте, все ж траплялися випадки, коли благочинницькі ради рекомендували на перебування у богадільні осіб, які через психічні розлади створювали неспокій іншим. Тому XXIII Київський єпархіальний з'їзд у грудні 1907 р. постановив, щоб благочинницькі ради обачніше рекомендували осіб до установи (Журнал заседаний XXIII Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 10-19 декабря 1907 года, 1908, с. 106-107).

У положенні про богадільню визначалося, що притулок створюється на 40 осіб (орієнтовно 20 дорослих та 20 дітей). Проте, з часом, за потреби та наявності коштів чисельність осіб могла бути збільшена. Згідно положення, прийом чоловіків до закладу міг здійснюватися «лише у виняткових випадках». Згодом, коли фінансові можливості дозволили б, для них планувалося збудувати окремий будинок (Положение о приюте…, 1905, с. 539).

Таблиця 1

Кількість осіб, які перебували у притулку в 1906-1916 рр.

Дата	Чоловіки	Жінки	Всього
1906 р.	1	14	15
1 січня 1907 р.	-	14	14
1 січня 1908 р.	6	20	26
1 січня 1909 р.	-	-	30
1 січня 1910 р.	-	-	40
серпень 1910 р.	9	30	39
1 січня 1911 р.	-	-	38
липень 1911 р.	7	33	41*
1 січня 1912 р.	-	-	42
липень 1912 р.	5	34	39
1 січня 1913 р.	-	-	39
червень 1913 р.	4	35	39
1 січня 1914 р.	5	36	41
серпень 1914 р.	8	37	45
жовтень 1914 р.	9	38	47
вересень 1915 р.	7	39	46
10 травня 1916 р.	9	37	46
вересень 1916 р.	9	37	46

* Стать однієї особи не вказано

Як бачимо з даних таблиці, в притулку переважали жінки. Це були вдови та доньки священно-, церковнослужителів. Так, у 1906 р. з 15 осіб, які проживали в притулку було 14 жінок віком від 23 до 85 років (чотири вдови та чотири доньки священиків, одна вдова і дві доньки дияконів, одна вдова та дві доньки псаломників) і один заштатний 83-річний священик (Журнал заседаний XXII Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 12 по 21 февраля 1907 года, 1907, с. 131). У серпні 1910 р. в богадільні проживали дев'ять чоловіків та 30 жінок (два заштатних священики, дев'ять вдів священиків, одна вдова диякона, чотири заштатних псаломники, сім вдів псаломників, дев'ять доньок священиків, одна донька диякона, три доньки псаломників, три сини священиків) (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXVI-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1910 года, 1910, с. 416). У липні 1911 р. – сім чоловіків та 33 жінки (два заштатних священики, 10 вдів, три сини та 11 доньок священиків, один заштатний псаломник, сім вдів псаломників, одна дитина диякона (стать не вказано), один син і п'ять доньок псаломників) (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXVII-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. сентябре сего 1911 года, 1911, с. 490-491). В липні 1912 р. – п'ять чоловіків та 34 жінки (два заштатних священики, 11 вдів, один син і 12 доньок священиків, одна вдова диякона, два заштатних псаломники, чотири вдови псаломників, одна донька диякона, п'ять доньок псаломників) (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXVIII-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1912 года, 1912, с. 92).

У випадку вільних місць, на розсуд єпархіального опікунства, до богадільні могли прийматися особи із духовенства за плату, яка використовувалася на потреби притулку (Положение о приюте…, 1905, с. 540). Так, у 1912 р. за своє перебування сплачували один чоловік та двоє жінок (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXVIII-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1912 года, 1912, с. 92), у 1914 р. – п'ять чоловіків та двоє жінок (Журнал заседаний XXX Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 13-24 октября 1914 года, 1914, с. 39), у 1915 р. – п'ять чоловіків та троє жінок (Журнал заседаний XXXI Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 23 сентября – 6 октября 1915 года, 1915, с. 43), у 1916 р. – п'ять чоловіків та чотири жінки (Журналы заседаний XXXII Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 3 октября по 19 октября 1916 года, 1917, с. 112). Зокрема, у 1907 р. священик Туркевич за перебування в установі сплатив 96 руб. за рік (Журналы заседаний XXIV Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 27-го октября по 3 ноября 1908 года, 1909, с. 11). У 1911 р. від осіб, які перебували в богадільні на платному утриманні надійшло 192 руб. (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXVIII-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1912 года, 1912, с. 91), у 1913 р. – 198 руб. (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXX-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1914 года, 1914, с. 85), у 1915 р. – 797 руб. 40 коп. (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXXII съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть 3 октября сего 1916 года, 1916, с. 76).

На XXXII єпархіальному з'їзді 1916 р. член ради Іоаникіївського притулку, священик В. Клеопов зазначав, що єпархіальне опікунство направляло до богадільні осіб на платне утримання, яке не узгоджувало з притулком. Внаслідок чого, розмір плати часто не покривав реальну вартість перебування, що призводило до додаткових витрат богадільні. Тому з'їзд ухвалив рішення про обов'язкове узгодження опікунством з радою притулку такої оплати (Журналы заседаний XXXII Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 3 октября по 19 октября 1916 года, 1917, с. 114).

Всі хто перебував у притулку, включаючи дітей, мали дотримуватися визначеного розпорядку щодо відвідування богослужінь, молитви, прийомів їжі, відлучок тощо. Вони забезпечувалися харчуванням та одягом одного кольору. Положення про богадільню передбачало: вранці – чай з білим хлібом, обід мав складатися з двох «простих, але ситних страв», вечеря – з однієї страви та чаю з білим хлібом. У святкові дні до обіду додавалася ще одна страва. В раціоні обов'язковим було дотримання постів, як виняток, скоромна їжа дозволялася тільки у випадку хвороби і за рекомендацією лікаря. І обід, і вечеря мали починатися та закінчуватися загальною молитвою (Положение о приюте…, 1905, с. 532-533).

Дорослим дозволялися відлучки з установи на один день. За потреби залишити притулок на більш тривалий термін, але не більше тижня, потрібно було повідомити смотрителя. Вдень відвідування утриманців дозволялося у будь-який час. Проте траплялися непоодинокі випадки, коли мешканці богадільні зловживали правом на відлучки, займаючись бродяжництвом, ходили на ярмарки, повертаючись часто в стані алкогольного сп'яніння тощо. У 1909 р. рада притулку звернулася до єпархіального з'їзду, з метою внесення змін до положення в частині відлучок. Відтак, залишати притулок дозволялося лише з дозволу смотрителя (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXV съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего

быть в м. октябре сего 1909 года, 1909, с. 507; Журналы заседаний XXV Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 26-го октября по 5 ноября 1909 года, 1909, с. 738).

Положення про притулок суворо забороняло просити милостиню, але займатися шиттям, рукоділлям та продажем цих речей дозволялося (Положение о приюте…, 1905, с. 533).

Дорослі утриманці могли у будь-який час залишити богадільню. Також єпархіальне опікунство залишало за собою право виключати з притулку осіб, у яких змінився майновий, сімейний стан чи у випадку неналежної поведінки. По досягненню ж дітьми відповідного віку, єпархіальне опікунство, рідні, опікуни мали потурбуватися про їх зарахування до духовних навчальних закладів на державне утримання. У випадку неприйняття на навчання, діти могли залишатися в богадільні до 12 років (Положение о приюте…, 1905, с. 533-534).

Відповідно до положення, відкриття початкового училища при богадільні, яке мало працювати за програмою однокласної церковно-парафіяльної школи, планувалося на початок 1906/07 навчального року. Головне завдання навчального закладу полягало у підготовці дітей до вступу у єпархіальні духовні училища. Окрім предметів, які визначалися програмою однокласної церковно-парафіяльної школи, передбачалося навчання дітей малюванню і рукоділлю (шиттю, в'язанню, вишиванню та ін.). До училища мали зараховувати дітей з семирічного віку, які втратили обох батьків (Положение о приюте…, 1905, с. 534). Однак, перешкодою для відкриття училища стала відсутність фінансування. У 1910 р. Іоаниківський фонд складав 132 100 руб., що загалом давало прибутку 5259 руб. 80 коп., які використовувалися на потреби притулку (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXVI-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1910 года, 1910, с. 416). У 1911–1915 рр. капітал фонду становив 136 100 руб. (річний прибуток – 5430 руб. 80 коп.) (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXVII-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. сентябре сего 1911 года, 1911, с. 492; Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXIX-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии имеющего быть в м. октябре сего 1913 г., 1913, с. 89; Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXX-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1914 года, 1914, с. 86). Лише у 1916 р. за заповітом священика В. Старинкевича капітал фонду збільшився на 5 тис. руб. (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXXII съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть 3 октября сего 1916 года, 1916, с. 77-78), а загальний дохід від відсотків складав близько 6 тис. руб. у рік (Журналы заседаний XXXII Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 3 октября по 19 октября 1916 года, 1917, с. 113). Отже, з огляду на недостатність коштів відкриття початкового училища, передбаченого положенням, так і не відбулося.

Для надання медичної допомоги у притулку перебував лікар. У випадку важкого перебігу захворювань утриманці перебували у земській лікарні за окрему плату. Медичні послуги надавав земський лікар Ф. Сенгалевич. На єпархіальних з'їздах його неодноразово відзначали за «особливо уважне і співчутливе ставлення» до осіб, які перебували у богадільні. Зокрема, XXIX Київський єпархіальний з'їзд клопотався до митрополита про видачу Ф. Сенгалевичу грамоти. Рішення митрополит підтримав (Журналы заседаний XXVI Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 6 по 12 октября 1910 года, 1910, с. 611; Журналы заседаний XXIX Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 7-19 октября 1913 года, 1913, с. 18).

Управління притулком здійснювалося радою, яка складалася з голови і трьох членів – протоієреїв або священиків. Для безпосереднього керівництва притулком зі складу ради призначався смотритель, який виконував обов'язки настоятеля церкви, мав завідувати училищем та викладати Закон Божий. Члени ради притулку обиралися єпархіальним з'їздом терміном на три роки, смотритель – на невизначений строк та затверджувалися митрополитом (Положение о приюте…, 1905, с. 535).

З відома ради, смотритель призначав час богослужінь в церкві притулку, ранішньої і вечірньої молитви, освітлення, відкриття притулку вранці та закриття ввечері, слідкував за дотримання чистоти, наймав прислугу, здійснював необхідні закупи, затверджував меню. Для допомоги, смотритель обирав зі складу утриманців, одного або двох відповідальних, які мали наглядати за порядком та чистотою, і ключницю для відання кухнею – прийомом продуктів та їх видачею для приготування їжі (Положение о приюте…, 1905, с. 536).

В кінці кожного місяця смотритель надавав раді відомості про прибутки, витрати коштів та запасів притулку, а по закінченні року формував звіт, який після розгляду радою, надходив до опікунства, а далі виносився на єпархіальний з'їзд. Також передбачалася щорічна перевірка майна і коштів притулку членом єпархіального опікунства або спеціально створеною ревізійною комісією, яка мала складатися з двох священиків із сусідніх з Богуславом парафій (Положение о приюте…, 1905, с. 536). Зокрема, тимчасовий ревізійний комітет в акті від 3 жовтня 1913 р.

……

засвідчив, що продовольче забезпечення в установі знаходилося «в дуже гарному стані» (Журналы заседаний XXIX Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 7-19 октября 1913 года, 1913, с. 18).

У жовтні 1905 р. XXI єпархіальний з'їзд обрав головою ради притулку священика П. Ципріановича, а членами – священиків П. Трезвинського та М. Калиновського. Обов'язки смотрителя притулку було покладено на священика Покровської церкви м. Богуслава О. Росинського (Журналы заседаний XXI Киевского епархиального съезда депутатов духовенства 1905 года с 10 по 18 октября, 1905, с. 512-513). Згодом обов'язки смотрителів виконували М. Руткевич та І. Лебедович. Тривали час головою ради притулку був І. Волков. У 1913 р. закінчилася його друга трирічна каденція. Єпархіальний з'їзд втретє переобрав І. Волкова виконувати обов'язки голови ради притулку та звернувся до митрополита щодо його нагородження поза чергою. Це рішення митрополит затвердив (Журналы заседаний XXIX Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 7-19 октября 1913 года, 1913, с. 19), а у 1916 р. І. Волкова переобрано на четвертий термін (Журналы заседаний XXXII Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 3 октября по 19 октября 1916 года, 1917, с. 114).

Таблиця 2

Витрати на утримання притулку в 1906-1915 рр.

	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915
Харчування	516 руб. 29 коп.	1192 руб. 17 коп.	1891 руб. 38 коп.	2183 руб. 93 коп.	2231 руб. 29 коп.	2540 руб.	2641 руб. 3 коп.	2655 руб. 47,5 коп.	2565 руб. 59 коп.	3104 руб. 51 коп
Одяг, взуття, постільна білизна	103 руб. 23 коп.	104 руб. 23 коп.	132 руб. 93 коп.	155 руб. 86 коп.	308 руб. 25 коп.	107 руб. 57 коп.	83 руб. 23 коп.	134 руб. 10 коп.	147 руб. 69 коп.	203 руб. 35 коп.
Опалення	234 руб. 2 коп.	389 руб. 25 коп.	797 руб. 7 коп.	542 руб. 45 коп.	602 руб. 60 коп.	364 руб.	519 руб.	403 руб. 80 коп.	540 руб. 40 коп.	461 руб. 60 коп.
Освітлення		30 руб. 4 коп.	55 руб. 48 коп.	59 руб. 74 коп.	72 руб. 21 коп.	79 руб. 35 коп.	86 руб. 18 коп.	99 руб. 86 коп.	102 руб. 25 коп.	164 руб. 13 коп.
Медична допомога	14 руб. 64 коп.	21 руб. 8 коп.	51 руб. 29 коп.	51 руб. 57 коп.	50 руб. 19 коп.	70 руб. 76 коп.	70 руб. 97 коп.	97 руб. 97 коп.	24 руб. 34 коп.	47 руб. 48 коп.
Купівля і ремонт меблів			8 руб. 95 коп.	31 руб. 70 коп.				30 руб.	64 руб. 9 коп.	
Прання		37 руб. 96 коп.	32 руб. 81 коп.	30 руб. 22 коп.		37 руб. 50 коп.	37 руб. 35 коп.	38 руб. 54,5 коп.	53 руб. 4 коп.	79 руб. 90 коп.
Чищення димоходів і клозетів					32 руб. 90 коп.	25 руб. 50 коп.	26 руб. 40 коп.	38 руб. 65 коп.	54 руб.	39 руб. 50 коп.
Найм візника (доставка продуктів, службові поїздки)			6 руб. 67 коп.	14 руб. 81 коп.		16 руб. 88 коп.	16 руб. 25 коп.	25 руб. 66 коп.	19 руб. 12 коп.	34 руб. 70 коп.
Ремонт приміщень	2188 руб. 42 коп.	870 руб. 73 коп.	199 руб. 98 коп.	476 руб. 91 коп.	564 руб.	354 руб. 62 коп.	2753 руб. 25 коп.	627 руб. 18 коп.	186 руб. 52 коп.	622 руб. 47 коп.
Виплата боргу за ремонтні роботи		53 руб. 64 коп.								

Продовження таблиці 2

Заробітна плата персоналу	405 руб.	723 руб. 50 коп.	987 руб. 84 коп.	1052 руб. 10 коп.	1072 руб. 12 коп.	1156 руб. 16 коп.	1160 руб. 16 коп.	1184 руб. 72 коп.	995 руб. 80 коп.	1187 руб. 11 коп.
Поповнення бібліотеки						38 руб. 25 коп.	22 руб.	8 руб.	3 руб. 20 коп.	18 руб. 50 коп.
Купівля, ремонт посуду	240 руб. 86 коп. (включаючи витрати на паркан)	27 руб. 88 коп.	31 руб. 13 коп.	48 руб. 16 коп.	45 руб. 7 коп.	26 руб. 20 коп.	22 руб. 10 коп.	25 руб. 9 коп.	39 руб. 20 коп.	32 руб. 6 коп.
Обробіток городу		29 руб. 35 коп.	19 руб. 70 коп.	29 руб. 33 коп.		37 руб. 15 коп.	15 руб. 20 коп.	36 руб. 73 коп.	59 руб. 10 коп.	43 руб. 65 коп.
Дрібні, непередбачувані витрати (включаючи поховання)		23 руб. 17 коп.	36 руб. 39 коп.	35 руб. 96 коп.	105 руб. 5 коп.	44 руб. 24 коп.	82 руб. 7 коп.	70 руб. 95 коп.	68 руб. 3 коп.	64 руб. 42 коп.
Наповнення льодовні									10 руб.	12 руб.
Всього	3702 руб. 46 коп.	3503 руб.	4251 руб. 62 коп.	4712 руб. 74 коп.	5084 руб. 34 коп.	4898 руб. 25 коп.	7535 руб. 19 коп.	5476 руб. 73 коп.	4932 руб. 37 коп.	6115 руб. 38 коп.

Кошти на харчування були найбільшою частиною витрат. Зокрема, у 1909 р. утримання осіб у богадільні складало 4712 руб. 74 коп.: з них на харчування – 2183 руб. 93 коп. (в середньому на день – 18 коп. на людину). Це передбачало 5 фунтів цукру особі на місяць, чай вранці і ввечері з білим хлібом та, як визначалося положенням, обід із двох, у недільні і святкові дні трьох страв, вечеря з однієї страви (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXVI-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1910 года, 1910, с. 415).

Значною статтею витрат були кошти на платню персоналу. Так, у 1908 р. заробітна плата склала 987 руб. 84 коп.: смотрителю – 600 руб., двом ключницям-наглядачкам з числа утриманців – 64 руб. 25 коп., церковнику – 8 руб. 34 коп., двірнику – 78 руб., двом кухаркам – 129 руб. 25 коп., двом покоївкам – 108 руб. (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXV съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1909 года, 1909, с. 506).

Поступово умови перебування мешканців притулку покращувалися. У 1906 р. проведено капітальний ремонт на суму 2188 руб. 42 коп. (Журнал заседаний XXII Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 12 по 21 февраля 1907 года, 1907, с. 131). Періодично білилися стіни, фарбувалася підлога, лагодився дах тощо. У 1909 р. на ремонтні роботи приміщень притулку і бані було витрачено 476 руб. 91 коп. (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXVI-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1910 года, 1910, с. 415). Значний обсяг робіт було виконано у 1912 р.: на будівництво кам'яного колодязя з насосом витрачено 440 руб., таку ж суму – на облаштування клозету і купівлю баку для бані. Додатково, на інші ремонтні роботи, ще витрачено 350 руб. Також у 1912 р. було облаштовано приміщення для хворих на інфекційні хвороби – 1440 руб. Будівельні роботи були проведені за рахунок пожертви вдови С. Росинської – 1200 руб., ще 200 руб. – це її кошти внесені за два роки (1911, 1912) перебування у притулку. В тому ж році, за вимогою санітарної комісії, було облаштовано кам'яну вигрібну яму (40 руб.) (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXIX-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1913 г., 1913, с. 87-88).

У 1914 р. рада притулку порушила клопотання перед єпархіальним з'їздом щодо проведення електричного освітлення. У зверненні відзначалося, що використання гасу шкідливе з погляду гігієни та несло ризик виникнення пожеж, оскільки утриманці богадільні через літній вік та хвороби не могли безпечно користуватися лампами, тому для них купувалися свічки або олива. За підрахунками ради, плата за електроенергію не перевищувала б витрат на гасове освітлення з огляду на його подорожчання, часту купівлю ламп, скла, гніту. Рада притулку

представила єпархіальному з'їзду кошторис, укладений Богуславською центральною електричною станцією концесіонерів М. В. Мозеля і Я. Г. Панича, за яким встановлення електричного освітлення вартувало 271 руб. 74 коп. (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXX-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1914 года, 1914, с. 86). В 1915 р., попри позитивне рішення XXX Київського єпархіального з'їзду 1914 р., (Журнал заседаний XXX Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 13-24 октября 1914 года, 1914, с. 40) електричне освітлення в богадільні так і не було облаштовано, хоча й кошти – 300 руб. в кошторисі передбачалися (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXXII съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть 3 октября сего 1916 года, 1916, с. 76). Реалізація цього питання переносилася на наступні роки, зокрема згадувалася у витратній частині на 1917 р.

Все ж коштів на потреби установи не вистачало. Проблемним залишалося забезпечення одягом, постільною білизною. На XXIV єпархіальному з'їзді смотритель притулку О. Росинський зазначав, що особи прибували до притулку без змінного одягу і постільної білизни, оскільки розпродавали все своє майно. Тому з'їзд закликав благочинних попереджати майбутніх утриманців не продавати одежу й постіль (Журналы заседаний XXIV Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 27-го октября по 3 ноября 1908 года, 1909, с. 12).

Відкритим залишалося питання утримання дітей духовенства, що залишилися без батьків. Зокрема, у 1913 р. священнослужителі четвертого благочинницького округу Васильківського повіту винесли на обговорення єпархіального з'їзду питання створення притулку для сиріт та дітей бідних сімей духовенства. На думку клірикiв, важливим було не лише утримувати дітей, але й відкрити школу, головною метою якої була б їх підготовка для вступу в духовні заклади освіти. Духовенство пропонувало відкрити притулок у приміщеннях колишнього Києво-Подільського училища або в спеціально збудованій будівлі, наприклад, у Межигір'ї (Дополнительные вопросы к программе занятий предстоящего епархиального съезда, 1913, с. 106).

На єпархіальному з'їзді у жовтні 1913 р., розглядаючи звернення священнослужителів Васильківського повіту, відзначалося, що відповідно до положення про Іоаникіївську богадільню, вона заснована для опіки як вдів так і сиріт духовенства єпархії. А колишній смотритель притулку протоієрей М. Руткевич у листі на ім'я голови єпархіального з'їзду зазначив, що в установі можна було б розмістити 30 сиріт. Відтак, з'їзд постановив, з огляду на відсутність коштів, відкласти на наступне засідання вирішення питання утримання сиріт в Іоаникіївській богадільні (Журналы заседаний XXIX Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 7-19 октября 1913 года, 1913, с. 92-93). Проте питання не було вирішене і наступним єпархіальним з'їздом 1914 р. (Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXX-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1914 года, 1914, с. 92-93).

Висновки. Отже, в системі соціального захисту Православної церкви особливої підтримки потребували одинокі, незабезпечені представники духовенства, насамперед вдови та сироти. Завдяки пожертві митрополита Іоаникія, який передав Київському єпархіальному опікунству 50 тис. руб. стала можливою реалізація ідеї про облаштування богадільні, названої на честь благодійника. Притулок знаходився у приміщеннях колишнього духовного училища в м. Богуслав Канівського повіту. Прийом до притулку відбувався за проханням осіб до єпархіального опікунства з обов'язковим засвідченням місцевою благочинницькою радою. За наявності вільних місць, до богадільні приймалися особи із духовенства на платне утримання, яке використовувалося на потреби притулку. В установі постійно перебували кілька десятків осіб, переважно жінок. Фінансування притулку здійснювалося за рахунок відсотків з Іоаникіївського капіталу. Правила перебування в богадільні та розпорядок роботи регулювалися положенням. З часом умови перебування в притулку покращувалися, виділялися кошти на ремонтні роботи, медичну допомогу. Планувалося відкриття училища для дітей, яке передбачалося положенням про богадільню, однак через брак коштів це так і не було реалізовано.

Подяка. Автори висловлюють подяку працівникам Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за допомогу при формуванні джерельної бази дослідження та членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автори не отримували фінансової підтримки для дослідження та публікації статті.

Джерела та література:

Грималюк, О. М. (2018). *Благодійність Православної церкви у Волинській губернії кінця XVIII – початку XX ст.* : дис. канд. іст. наук : 07.00.01. Рівне, 2018. 227 с.

Дополнительные вопросы к программе занятий предстоящего епархиального съезда. (1913). *Киевские епархиальные ведомости, 38,* 105–132.

Журналы заседаний XIX Киевского епархиального съезда депутатов духовенства 1903 года 13-19 октября. (1904). *Киевские епархиальные ведомости, 3,* 48–61.

Журналы заседаний XX Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 1 по 9 ноября 1904 г. (1905). *Киевские епархиальные ведомости, 6,* 75–88.

Журналы заседаний XXI Киевского епархиального съезда депутатов духовенства 1905 года с 10 по 18 октября. (1905). *Киевские епархиальные ведомости, 47,* 506–520.

Журнал заседаний XXII Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 12 по 21 февраля 1907 года. (1907). *Киевские епархиальные ведомости, 13,* 125–135.

Журнал заседаний XXIII Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 10-19 декабря 1907 года. (1908). *Киевские епархиальные ведомости, 10,* 105–114.

Журналы заседаний XXIV Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 27-го октября по 3 ноября 1908 года. (1909). *Киевские епархиальные ведомости, 1,* 1–17.

Журналы заседаний XXV Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 26-го октября по 5 ноября 1909 года. (1909). *Киевские епархиальные ведомости, 49,* 733–755.

Журналы заседаний XXVI Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 6 по 12 октября 1910 года. (1910). *Киевские епархиальные ведомости, 50,* 610–614.

Журналы заседаний XXIX Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 7-19 октября 1913 года. (1913). *Киевские епархиальные ведомости, 47,* 1–32.

Журналы заседаний XXIX Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 7-19 октября 1913 года. (1913). *Киевские епархиальные ведомости, 49,* 65–96.

Журнал заседаний XXX Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 13-24 октября 1914 года. (1914). *Киевские епархиальные ведомости, 47,* 17–40.

Журнал заседаний XXXI Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 23 сентября – 6 октября 1915 года. (1915). *Киевские епархиальные ведомости, 51-52,* 33–48.

Журналы заседаний XXXII Киевского епархиального съезда депутатов духовенства с 3 октября по 19 октября 1916 года. (1917). *Киевские епархиальные ведомости, 3,* 105–120.

Известия и заметки. (1863). *Киевские епархиальные ведомости, 22,* 686–691.

К вопросу об устройстве в Киевской епархии приюта для вдов и сирот местного духовенства. (1903). *Киевские епархиальные ведомости, 31,* 817–823.

К вопросу об устройстве в Киевской епархии приюта для вдов и сирот местного духовенства. (1903). *Киевские епархиальные ведомости, 32,* 853–861.

Кравченко, О. В. (2003). *Благодійна діяльність Православної Церкви в Харківській єпархії (1799 - 1917 рр.)* : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01. Харків, 2003. 19 с.

Новая жертва в пользу епархиального Иоанникиевского приюта-богадельни в м. Богуславе. (1908). *Киевские епархиальные ведомости, 30,* 386.

От Киевского епархиального попечительства. (1906). *Киевские епархиальные ведомости, 3,* 38.

Полієнко, Г. О. (2011). *Благодійництво та доброчинність Православної церкви у Чернігівській єпархії (друга половина XIX – початок XX ст.)* : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01. Чернігів, 2011. 20 с.

Положение о приюте… (1905). Положение о приюте (богадельне) имени в Бозе почивающего Высокопреосвященного Митрополита Киевского Иоанникия для вдов и сирот духовенства Киевской епархии, с начальным училищем для детей призреваемых в приюте вдов и для круглых сирот, утвержденное Высокопреосвященнейшим Флавианом, Митрополитом Киевским и Галицким 4 ноября 1905 года. *Киевские епархиальные ведомости, 48,* 525–540.

Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXV съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1909 года. (1909). *Киевские епархиальные ведомости, 36,* 502–518.

Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXVI-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1910 года. (1910). *Киевские епархиальные ведомости, 36,* 407–436.

Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXVII-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. сентябре сего 1911 года. (1911). *Киевские епархиальные ведомости, 33,* 487–504.

Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXVIII-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1912 года. (1912). *Киевские епархиальные ведомости, 38,* 89–104.

Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXIX-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1913 г. (1913). *Киевские епархиальные ведомости, 36,* 57–88.

Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXIX-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1913 г. (1913). *Киевские епархиальные ведомости, 37,* 89–104.

Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXX-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть в м. октябре сего 1914 года. (1914). *Киевские епархиальные ведомости, 38,* 83–100.

Программа вопросов, подлежащих обсуждению XXXII съезда депутатов духовенства Киевской епархии, имеющего быть 3 октября сего 1916 года. (1916). *Киевские епархиальные ведомости, 38,* 73–84.

Распоряжения епархиального начальства. (1863). *Киевские епархиальные ведомости, 22,* 187–190.

Сербалюк, Ю. В. (2015). *Соціальна опіка в Правобережній Україні (1860-ті – 1914 рр.): історичний аспект* : монографія. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори – 2006». 220 с.

References:

Hrymaliuk, O. M. (2018). *Blahodiinist Pravoslavnoi tserkvy u Volynskii hubernii kintsia XVIII – pochatku XIX st. [Charity of the Orthodox church in Volyn province at the end of XVIII – beginning of XX st.]* : dys. kand. ist. nauk : 07.00.01. Rivne, 2018. 227 s. [in Ukrainian].

Dopolnitelnie voprosi k programme zanyatii predstoyashchego yeparkhialnogo sezda [Additional Questions for the Agenda of the Upcoming Diocesan Congress]. (1913). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 38,* 105–132. [in Russian].

Zhurnali zasedanii XIX Kievskogo yeparkhialnogo sezda deputatov dukhovenstva 1903 goda 13-19 oktyabrya [Minutes of Meetings of the 19th Kyiv Diocesan Congress of Clergy Deputies, October 13-19, 1903]. (1904). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 3,* 48–61. [in Russian].

Zhurnali zasedanii XX Kievskogo yeparkhialnogo sezda deputatov dukhovenstva s 1 po 9 noyabrya 1904 g. [Minutes of Meetings of the 20th Kyiv Diocesan Congress of Clergy Deputies, November 1-9, 1904]. (1905). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 6,* 75–88. [in Russian].

Zhurnali zasedanii XXI Kievskogo yeparkhialnogo sezda deputatov dukhovenstva 1905 goda s 10 po 18 oktyabrya [Minutes of Meetings of the 21st Kyiv Diocesan Congress of Clergy Deputies, October 10-18, 1905]. (1905). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 47,* 506–520. [in Russian].

Zhurnal zasedanii XXII Kievskogo yeparkhialnogo sezda deputatov dukhovenstva s 12 po 21 fevralya 1907 goda [Minutes of Meetings of the 22nd Kyiv Diocesan Congress of Clergy Deputies, February 12-21, 1907]. (1907). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 13,* 125–135. [in Russian].

Zhurnal zasedanii XXIII Kievskogo yeparkhialnogo sezda deputatov dukhovenstva s 10-19 dekabrya 1907 goda [Minutes of Meetings of the 23rd Kyiv Diocesan Congress of Clergy Deputies, December 10-19, 1907]. (1908). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 10,* 105–114. [in Russian].

Zhurnali zasedanii XXIV Kievskogo yeparkhialnogo sezda deputatov dukhovenstva s 27-go oktyabrya po 3 noyabrya 1908 goda [Minutes of Meetings of the 24th Kyiv Diocesan Congress of Clergy Deputies, October 27-November 3, 1908]. (1909). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 1,* 1–17. [in Russian].

Zhurnali zasedanii XXV Kievskogo yeparkhialnogo sezda deputatov dukhovenstva s 26-go oktyabrya po 5 noyabrya 1909 goda [Minutes of Meetings of the 25th Kyiv Diocesan Congress of Clergy Deputies, October 26-November 5, 1909]. (1909). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 49,* 733–755. [in Russian].

Zhurnali zasedanii XXVI Kievskogo yeparkhialnogo sezda deputatov dukhovenstva s 6 po 12 oktyabrya 1910 goda [Minutes of Meetings of the 26th Kyiv Diocesan Congress of Clergy Deputies, October 6-12, 1910]. (1910). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 50,* 610–614. [in Russian].

Zhurnali zasedanii XXIX Kievskogo yeparkhialnogo sezda deputatov dukhovenstva s 7-19 oktyabrya 1913 goda [Minutes of Meetings of the 29th Kyiv Diocesan Congress of Clergy

Deputies, October 7-19, 1913]. (1913). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 47,* 1–32. [in Russian].

Zhurnali zasedanii XXIX Kievskogo yeparkhialnogo sezda deputatov dukhovenstva s 7-19 oktyabrya 1913 goda [Minutes of Meetings of the 29th Kyiv Diocesan Congress of Clergy Deputies, October 7-19, 1913]. (1913). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 49,* 65–96. [in Russian].

Zhurnal zasedanii XXX Kievskogo yeparkhialnogo sezda deputatov dukhovenstva s 13-24 oktyabrya 1914 goda [Minutes of Meetings of the 30th Kyiv Diocesan Congress of Clergy Deputies, October 13-24, 1914]. (1914). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 47,* 17–40. [in Russian].

Zhurnal zasedanii XXXI Kievskogo yeparkhialnogo sezda deputatov dukhovenstva s 23 sentyabrya – 6 oktyabrya 1915 goda [Minutes of Meetings of the 31st Kyiv Diocesan Congress of Clergy Deputies, September 23-October 6, 1915]. (1915). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 51-52,* 33–48. [in Russian].

Zhurnali zasedanii XXXII Kievskogo yeparkhialnogo sezda deputatov dukhovenstva s 3 oktyabrya po 19 oktyabrya 1916 goda [Minutes of Meetings of the 32nd Kyiv Diocesan Congress of Clergy Deputies, October 3-19, 1916]. (1917). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 3,* 105–120. [in Russian].

Izvestiya i zametki [News and Notes]. (1863). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 22,* 686–691. [in Russian].

K voprosu ob ustroistve v Kievskoi yeparkhii priyuta dlya vdov i sirot mestnogo dukhovenstva [On the Establishment of a Shelter for Widows and Orphans of Local Clergy in the Kyiv Diocese]. (1903). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 31,* 817–823. [in Russian].

K voprosu ob ustroistve v Kievskoi yeparkhii priyuta dlya vdov i sirot mestnogo dukhovenstva [On the Establishment of a Shelter for Widows and Orphans of Local Clergy in the Kyiv Diocese]. (1903). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 32,* 853–861. [in Russian].

Kravchenko, O. V. (2003). *Blahodiina diialnist Pravoslavnoi Tserkvy v Kharkivskii yeparkhii (1799 - 1917 rr.) [Charitable work of the Orthodox Church in Kharkiv's eparchy (1799 - 1917)]* : avtoref. dys... kand. ist. nauk : 07.00.01. Kharkiv, 2003. 19 c. [in Ukrainian].

Novaya zhertva v polzu yeparkhialnogo Ioannikievskogo priyuta-bogadelni v m. Boguslave [New Donation in Favor of the Ioanykiivskyi Almshouse in Bohuslav]. (1908). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 30,* 386. [in Russian].

Ot Kievskogo yeparkhialnogo popechitelstva [From the Kyiv Diocesan Trusteeship]. (1906). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 3,* 38. [in Russian].

Poliienko, H. O. (2011). *Blahodiinytstvo ta dobrochynnist Pravoslavnoi tserkvy u Chernihivskii yeparkhii (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) [Charity and benefaction of the Orthodox Church in Chernihiv eparchy (the 2nd half XIXth – the beginning of the XXth century)]* : avtoref. dys... kand. ist. nauk : 07.00.01. Chernihiv, 2011. 20 s. [in Ukrainian].

Polozhenie o priyute (bogadelne) imeni v Boze pochivayushchego Visokopreosvyashchennogo Mitropolita Kievskogo Ioannikiya dlya vdov i sirot dukhovenstva Kievskoi yeparkhii, s nachalnim uchilishchem dlya detei prizrevaemikh v priyute vdov i dlya kruglikh sirot, utverzhdennoe Visokopreosvyashchenneishim Flavianom, Mitropolitom Kievskim i Galitskim 4 noyabrya 1905 goda [Regulations on the Shelter (Hospital) Named after the Late Archbishop Ioanykii for Widows and Orphans of the Clergy of the Kyiv Diocese, with an Elementary School for Children Cared for in the Shelter and for Orphans, Approved by the Most Reverend Flavian, Metropolitan of Kyiv and Galicia, on November 4, 1905]. (1905). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 48,* 525–540. [in Russian].

Programma voprosov, podlezhashchikh obsuzhdeniyu XXV sezda deputatov dukhovenstva Kievskoi yeparkhii, imeyushchego bit v m. oktyabre sego 1909 goda [Agenda for Discussion at the 25th Congress of Clergy Deputies of the Kyiv Diocese, to be held in October of 1909]. (1909). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 36,* 502–518. [in Russian].

Programma voprosov, podlezhashchikh obsuzhdeniyu XXVI-go sezda deputatov dukhovenstva Kievskoi yeparkhii, imeyushchego bit v m. oktyabre sego 1910 goda [Agenda for Discussion at the 26th Congress of Clergy Deputies of the Kyiv Diocese, to be held in October of 1910]. (1910). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 36,* 407–436. [in Russian].

Programma voprosov, podlezhashchikh obsuzhdeniyu XXVII-go sezda deputatov dukhovenstva Kievskoi yeparkhii, imeyushchego bit v m. sentyabre sego 1911 goda [Agenda for Discussion at the 27th Congress of Clergy Deputies of the Kyiv Diocese, to be

held in September of 1911]. (1911). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 33,* 487–504. [in Russian].

Programma voprosov, podlezhashchikh obsuzhdeniyu XXVIII-go sezda deputatov dukhovenstva Kievskoi yeparkhii, imeyushchego bit v m. oktyabre sego 1912 goda [Agenda for Discussion at the 28th Congress of Clergy Deputies of the Kyiv Diocese, to be held in October of 1912]. (1912). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 38,* 89–104. [in Russian].

Programma voprosov, podlezhashchikh obsuzhdeniyu XXIX-go sezda deputatov dukhovenstva Kievskoi yeparkhii, imeyushchego bit v m. oktyabre sego 1913 g. [Agenda for Discussion at the 29th Congress of Clergy Deputies of the Kyiv Diocese, to be held in October of 1913] (1913). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 36,* 57–88. [in Russian].

Programma voprosov, podlezhashchikh obsuzhdeniyu XXIX-go sezda deputatov dukhovenstva Kievskoi yeparkhii, imeyushchego bit v m. oktyabre sego 1913 g. [Agenda for Discussion at the 29th Congress of Clergy Deputies of the Kyiv Diocese, to be held in October of 1913] (1913). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 37,* 89–104. [in Russian].

Programma voprosov, podlezhashchikh obsuzhdeniyu XXX-go sezda deputatov dukhovenstva Kievskoi yeparkhii, imeyushchego bit v m. oktyabre sego 1914 goda [Agenda for Discussion at the 30th Congress of Clergy Deputies of the Kyiv Diocese, to be held in October of 1914]. (1914). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 38,* 83–100. [in Russian].

Programma voprosov, podlezhashchikh obsuzhdeniyu XXXII sezda deputatov dukhovenstva Kievskoi yeparkhii, imeyushchego bit 3 oktyabrya sego 1916 goda [Agenda for Discussion at the 32st Congress of Clergy Deputies of the Kyiv Diocese, to be held on October 3 of 1916]. (1916). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 38,* 73–84. [in Russian].

Rasporyazheniya yeparkhialnogo nachalstva [Decrees of the Diocesan Authorities]. (1863). *Kievskie yeparkhialnie vedomosti – Kiev diocesan news, 22,* 187–190. [in Russian].

Serbaliuk, Yu. V. (2015) *Sotsialna opika v Pravoberezhnii Ukraini (1860-ti – 1914 rr.): istorychnyi aspekt [Social Welfare in Right-Bank Ukraine (1860s-1914): Historical Perspective].* Kamianets-Podilskyi : PP «Medobory – 2006». 220 s. [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 18.04.2024 Схвалено до друку / Accepted: 30.05.2024